

การพัฒนาพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก กรุงเทพมหานคร The Spatial Development of Nongchok Old Market, Bangkok

พนิดา ดำรงอ่อนตระกูล และ ดร.กฤตพร ห้าวเจริญ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าหนองจอก เพื่อนำมาสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก ผลจากการศึกษาพบว่า ตลาดเก่าหนองจอกเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีอาคารเรือนแถวไม้ตั้งขนานอยู่บริเวณริมฝั่งคลองแสนแสบ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ตลาดเก่าหนองจอกจึงกลายเป็นศูนย์กลางการสัญจรทางน้ำของผู้คนบริเวณชุมชนหนองจอก ผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในตลาดจึงมีความผูกพันกับคลองแสนแสบเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาเพื่อประกอบการค้าตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน และเมื่อมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบก มีถนนบุรีรัมย์เข้าถึงพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนออกไปตามแนวนอน รวมทั้งยังทำให้เกิดปัญหาทางด้านต่างๆ ตามมา เช่น อาคารมีสภาพทรุดโทรม ทางเดินเท้ามีสภาพเสื่อมโทรม ความไม่สอดคล้องของรูปแบบอาคาร กิจกรรมการค้าและบริการชมเชา ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบว่า ภายในตลาดเก่าหนองจอกมีรูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม เนื่องจากมีการใช้อาคารเรือนแถวไม้เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมการค้าในอาคารเดียวกัน แต่ในปัจจุบันกิจกรรมภายในตลาดเก่าหนองจอกมีความชมเชาลงมาก โดยที่กิจกรรมการค้าภายในอาคารเปลี่ยนแปลงไปเป็นกิจกรรมการอยู่อาศัยมากขึ้น ส่งผลให้ตลาดเก่าหนองจอกแทบจะไม่หลงเหลือความคึกคักทางการค้าเหมือนดังเช่นในอดีต

คำสำคัญ: ตลาดเก่าหนองจอก การพัฒนาพื้นที่

Abstract

This research aims to study and analyze the evolution and the changes of Nongchok Old Market. It will lead to spatial development guidelines the Nongchok Old Market. The study found that Nongchok Old Market is a waterfront community market where wooden houses, of along Khlong Saen-Seab in Bangkok. Nongchok Old Market became a center for transportation by water for people in the Nongchok Old Market community. As a result the local people have a deep relation with the community. The residents are mostly Chinese immigrants, working as merchants since moving in the land. When there was the development of transportation on the road, such as, Buriprom Road. The expansion of buildings took place along the street. It consequently, caused various problems, such as the declined buildings, run-down sidewalks, unparalleled buildings pattern, commercial activity recession. Beside the Nongchok Old Market has semi-commercial pattern basic which is a mix for residential and commercial activities. However, the current activity in the Nongchok Old Market is very sluggish. The trading activities have been replaced with the residential purpose. The Nongchok Old Market hardly resembles the bustling commercial area it did in the past.

Keywords: Nongchok Old Market Spatial Development

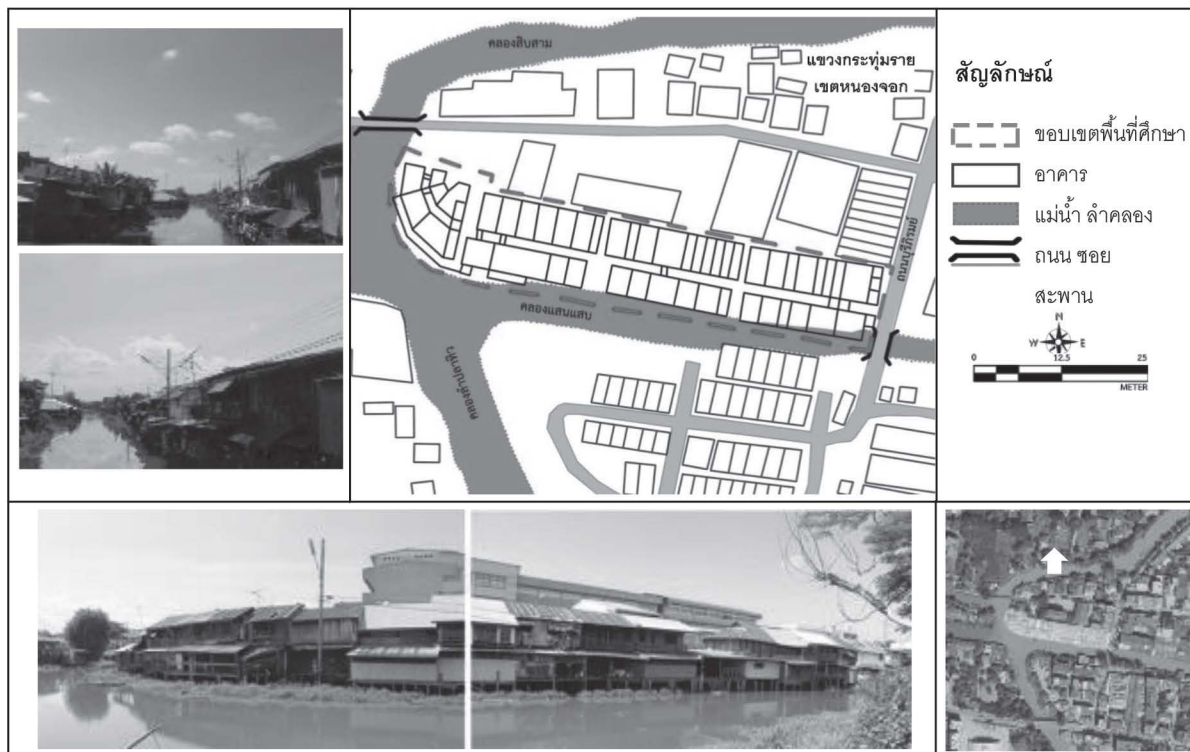
1. บทนำ

สังคมไทยในอดีตมักมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมน้ำ ซึ่งก่อให้เกิดการรวมตัวขึ้นจนกลายเป็นชุมชน และอาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของคนไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันกับสายน้ำ โดยผู้คนมีการอาศัยเส้นทางน้ำเป็นเส้นทางในการสัญจรหลัก รวมทั้งการอุปโภคและบริโภค มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของซึ่งกันและกัน (สุชาชัย ยัมประเสริฐ, 2550) เกิดเป็นเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งมีลักษณะเป็นตลาดชุมชนริมน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต (เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร, 2542) ทำให้เกิดการเกาะกลุ่มรวมตัวกันเป็นชุมชน มีการสร้างบ้านเรือนขึ้นบริเวณริมน้ำเจ้าพระยา และมีศูนย์กลางการค้าขายหรือตลาดเกิดขึ้นควบคู่กันไปหลายแห่ง แต่ภายหลังเมื่อเมืองมีความเจริญเติบโตและพัฒนาโดยเฉพาะการพัฒนาโครงข่ายคมนาคม หรือเส้นทางสัญจรในพื้นที่บริเวณนี้ ส่งผลให้เกิดการขุดคลองต่างๆ เพิ่มตามมา โดยคลองแสนแสบถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางในการลำเลียงเสบียงและอาวุธในสมัยสงครามไทยกับเวียดนาม แต่ต่อมาได้ใช้เป็นเส้นทางสัญจรและเส้นทางการค้า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดตลาดชุมชนริมน้ำหลายแห่งขึ้นตามบริเวณริมคลองแสนแสบ โดยอาศัยความสะดวกและความได้เปรียบในการสัญจรและการเข้าถึง เกิดเป็นย่านการค้าหรือตลาดชุมชนริมน้ำขึ้น

ตลาดเก่าหนองจอก เป็นตลาดชุมชนริมน้ำแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี ตลาดแห่งนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการขุดคลองแสนแสบ ผู้คนในชุมชนแห่งนี้จึงมีวิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐานที่ผูกพันกับลำคลองน้ำแสนแสบ สังเกตได้จากอาคารเรือนแถวไม้ที่ตั้งขนานไปกับลำคลองทั้งสองฝั่ง ในอดีตตลาดเก่าหนองจอกเป็นย่านการค้าที่มีความเจริญรุ่งเรือง เนื่องจากมีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย ทำการค้าขายสินค้า และพัฒนาจนเกิดเป็นตลาดชุมชนริมน้ำขึ้น อีกทั้งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ โดยมีเรือสำหรับขนส่งสินค้าและเรือเมล์โดยสารที่ใช้เป็นยานพาหนะในการสัญจรไปมายังสถานที่ต่างๆ และผ่านบริเวณตลาดเก่าหนองจอก แต่ในปัจจุบันลักษณะวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของผู้คน รวมทั้งรูปแบบกายภาพของอาคารบ้านเรือนในบริเวณตลาดหนองจอกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของเมืองและการค้าภายในตลาด เนื่องจากการปรับเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมทางหลักจากทางน้ำ (คลองแสนแสบ) เป็นทางบก (ถนนบุรีรัมย์) ทำให้ความได้เปรียบในการเข้าถึงพื้นที่นั้นหมดความสำคัญไป ประกอบกับการขยายตัวของสิ่งก่อสร้างใหม่ตามพื้นที่อื่นๆ โดยรอบ เช่น ตลาดหนองจอก (ตลาดสด) ฯลฯ ส่งผลให้ตลาดเก่าหนองจอกแทบจะไม่เหลือความคึกคักเหมือนดังเช่นในอดีต คงเหลือแต่อาคารเรือนไม้แถวที่แสดงถึงวัฒนธรรมของการก่อสร้างสมัยก่อนที่ยังคงตั้งอยู่บริเวณริมน้ำ แต่มีสภาพที่ทรุดโทรม นอกจากนี้ทางเดินก็ค่อนข้างแคบและมุงฝั ง พื้นที่ขาดการดูแลพัฒนา ทำให้อาคารบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยรอบเสื่อมโทรมตามไปด้วย ซึ่งหากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขและพัฒนา อาจส่งผลให้ตลาดเก่าหนองจอกกลายเป็นเพียงสถานที่ในประวัติ ศาสตร์เฉกเช่นเดียวกับตลาดชุมชนริมน้ำหลายแห่งที่ได้เลิกให้บริการไปตามกาลเวลาหรือสูญหายไป

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นได้นำมาสู่ความสนใจในการศึกษาพัฒนาการของตลาดเก่าหนองจอกและพื้นที่โดยรอบทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอกต่อไป

การกำหนดพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ พิจารณาจากความต่อเนื่องของแนวอาคารเรือนแถวไม้เก่าแก่ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ของตลาดเก่าหนองจอก โดยอาศัยเส้นลำคลองแสนแสบ คลองสิบสอง คลองสิบสาม และคลองลำปลาทิวในการกำหนดขอบเขตซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา (ตลาดเก่าหนองจอก กรุงเทพมหานคร)
ที่มา: สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร และปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2557

2. วิธีการวิจัย เครื่องมือการวิจัย และ ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เพื่ออธิบายถึง พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก โดยอาศัยการรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนแถวไม้ตลาดเก่าหนองจอกซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาลักษณะทางกายภาพภายในพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก เป็นต้น ซึ่งเน้นการสำรวจและการสัมภาษณ์เป็นหลัก ในประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการและสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบในการวิเคราะห์และนำเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก ทั้งนี้ที่มาของข้อมูลสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แหล่ง คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม ได้แก่ การลงพื้นที่สำรวจ (Survey) มีการใช้ภาพถ่ายทางอากาศของปี พ.ศ. 2495 พ.ศ. 2530 และ พ.ศ. 2545 เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางด้านกายภาพของพื้นที่ รวมทั้งมีการใช้แผนที่ประกอบในศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่ ประเภทของกิจกรรม และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในตลาดเก่าหนองจอก การสัมภาษณ์ (Interview) จะทำการสัมภาษณ์ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก ทั้งในเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน โครงข่ายการสัญจร ลักษณะวิถีชีวิตของคน กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก โดยอาศัยวิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบุคคลสำคัญที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอกตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และกลุ่มบุคคลทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอกน้อยกว่า 30 ปี 2) ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป นโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เอกสารของหน่วยงานราชการและสถาบันต่างๆ รวมทั้ง แผนผัง แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ เป็นต้น (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แหล่งที่มาของข้อมูล

แหล่งข้อมูล	รายละเอียด	ข้อมูลหรือผลลัพธ์
ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)	การลงพื้นที่สำรวจ (Survey) - ผู้วิจัย - การจัดทำแผนที่ประกอบ - กล้องถ่ายรูป	1. ลักษณะทางกายภาพ - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา - เขตการปกครอง - การเข้าถึงพื้นที่/การสัญจร - การใช้ประโยชน์ที่ดิน และอาคาร 2. สภาพเศรษฐกิจ และสังคม - ลักษณะการรวมกลุ่มทางสังคม - รูปแบบกิจกรรมในชุมชน 3. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่
	การสัมภาษณ์ (Interview) - บุคคลสำคัญ - บุคคลทั่วไป	1. การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ 2. กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ - กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 3. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น 4. ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่
ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	1. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนริมน้ำคลอง อัมพวา จังหวัดสมุทรปราการ: นิธิ ลิศนันท์ (2544) 2. พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา: พงศกร กัลยานกุล. (2548)
	สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร	1. แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร 2. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่
	ข้อมูลจากสำนักงานเขตหนองจอก	1. พัฒนาการของพื้นที่ 2. ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ 3. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

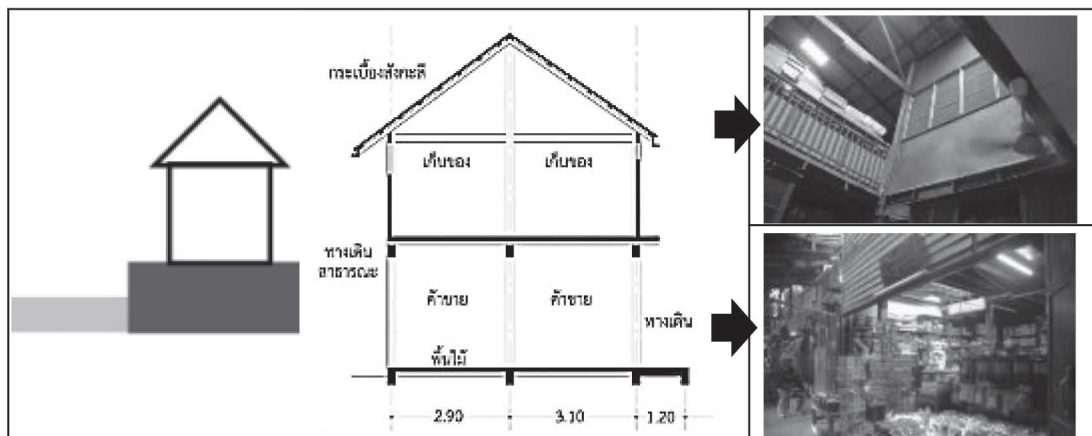
ที่มา: ผู้วิจัย

3. ผลการวิจัย

ตลาดเก่าหนองจอก นับได้ว่าเป็นตลาดชุมชนริมน้ำเก่าแก่แห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณริมคลองแสนแสบ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ทั้งนี้จากการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงตามเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตลาดเก่าหนองจอก ออกเป็น 3 ยุคสมัย คือ ยุคเริ่มต้นของตลาดเก่าหนองจอก (พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453) ยุคเจริญรุ่งเรืองของตลาดเก่าหนองจอก (พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2500) และยุคซบเซาของตลาดเก่าหนองจอก (พ.ศ. 2500 - ปัจจุบัน พ.ศ. 2557) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ยุคเริ่มต้นของตลาดเก่าหนองจอก (พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453)

การขุดคลองแสนแสบ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เพื่อการลำเลียงอาวุธและเสบียงอาหารในสงครามไทยกับเวียดนาม ซึ่งต่อมาก็ได้มีการขยายการค้ากับต่างประเทศ ทำให้มีพ่อค้าชาวต่างชาติได้อพยพเข้ามาทำมาหากินในประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะชาวจีนที่มีความชำนาญทางการค้าเป็นอย่างยิ่ง โดยบริเวณที่ตั้งของตลาดเก่าหนองจอกเป็นจุดตัดของคลองสิบสอง คลองสิบสาม และคลองแสนแสบ ทำให้เกิดเป็นบริเวณที่มีความได้เปรียบและเกิดการก่อตั้งเป็นตลาดชุมชนริมน้ำขึ้น เนื่องจากคลองแสนแสบเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรระหว่างลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำบางปะกงที่เอื้ออำนวยต่อการสัญจร และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมของคนไทยที่บ้านเรือนจะเกาะตัวไปตามลำคลองต่างๆ (สำนักงานเขตหนองจอก, 2556) ทั้งนี้รูปแบบอาคารบ้านเรือนในยุคนี้มีลักษณะเป็นอาคารเรือนแถวไม้ที่สร้างยาวต่อเนื่องกันบนฝั่ง มีความสูงสองชั้น โดยชั้นบนจะเป็นที่เก็บของ และชั้นล่างจะเป็นพื้นที่สำหรับค้าขาย มีทางเดินเชื่อมต่อกันบริเวณด้านหลังอาคาร ส่วนด้านหน้าอาคารจะใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรเพื่อความสะดวกในการค้าขายสินค้าทางน้ำ รวมทั้งมีสนามไม้สำหรับนั่งเล่นและพักผ่อนหย่อนใจ และจะใช้พื้นที่ภายในเรือนบนฝั่ง พื้นที่บริเวณท่าหน้า และระเบียงริมคลองในการประกอบกิจกรรมค้าขาย รวมทั้งมีท่ายื่นออกมาจากตัวเรือนเพื่อให้สะดวกต่อการใช้หน้าในคลองแสนแสบ ซึ่งผู้คนในยุคนี้จะใช้คลองแสนแสบทั้งเพื่อการอุปโภค และบริโภค เนื่องจากน้ำในคลองยังคงมีความใสสะอาด และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ปลานานาชนิดต่างๆ (วัฒนา ผลวัฒน์, สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2557) (รูปที่ 2)

รูปที่ 2 ลักษณะอาคารเรือนแถวที่ตั้งอยู่บนฝั่ง

ที่มา: จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจโดยผู้วิจัย, 2557

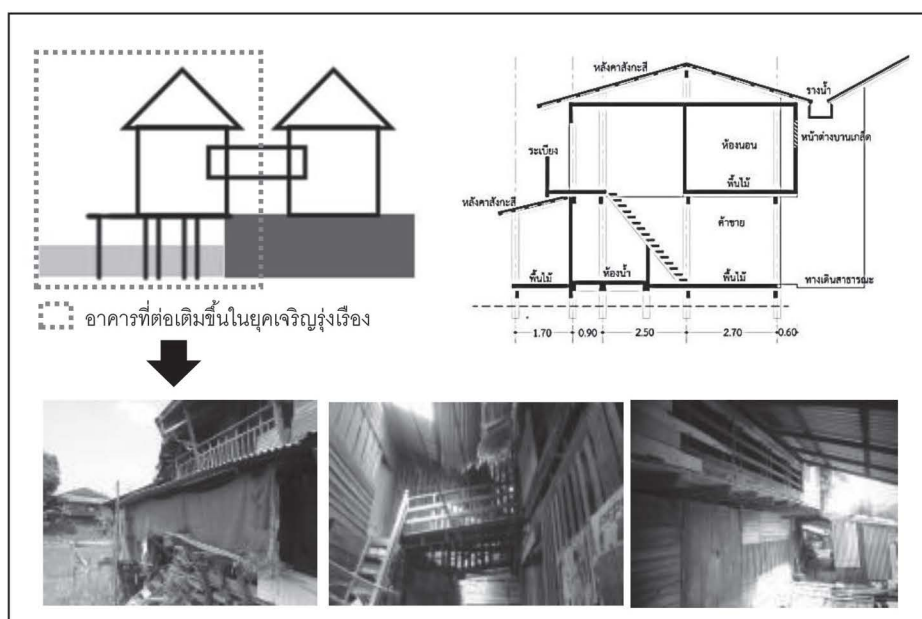
จากลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่มีการกระจุกตัวอยู่บริเวณแนวคลองแสนแสบ ทำให้การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอกในช่วงเวลานี้ อาศัยการใช้เส้นทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก อาศัยเรือเป็นพาหนะในการสัญจร เช่น เรือมาด เรือชะล่าหรือ ชล่า และเรือหมู ฯลฯ ประกอบกับใช้เป็นเส้นทางในการค้าขายและขนส่งสินค้า สินค้าส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตทางการเกษตร และสินค้าอุปโภคบริโภค โดยในช่วงเริ่มต้นนี้ จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิตของคนในตลาดเก่าหนองจอกจะมีความผูกพันกับสายน้ำเป็นอย่างมาก

สำหรับวิถีชีวิตของผู้คนบริเวณตลาดเก่าหนองจอกพบว่า มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ทำประมง และค้าขาย ซึ่งผู้คนที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาเพื่อการประกอบอาชีพค้าขาย โดยมีการเปิดร้านค้าทำการค้าขายใช้พื้นที่ด้านหน้าของอาคารเรือนแถวไม้ฝั่งคลองแสนแสบเป็นพื้นที่ในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้ร้านค้าภายในตลาดเก่าหนองจอกส่วนใหญ่เป็นร้านขายของชำ ยาสมุนไพร แผนโบราณ เครื่องสังฆภัณฑ์ และอุปกรณ์ทางการเกษตร นอกจากนี้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบตลาดเก่าหนองจอก

ส่วนใหญ่จะเป็นชาวมุสลิมที่มีการประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับตลาดหนองจอกในรูปแบบของการเป็นลูกค้าในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนต่างศาสนา ต่างเชื้อชาติ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคสมัยนี้มีความสุข มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และดำเนินเรื่อยมาจนเข้าสู่ยุคเจริญรุ่งเรืองของตลาดเก่าหนองจอก

3.2 ยุคเจริญรุ่งเรืองของตลาดเก่าหนองจอก (พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2500)

การเข้าสู่ยุคเจริญรุ่งเรืองของตลาดเก่าหนองจอก สืบต่อมาจากช่วงเวลาเริ่มต้นของตลาดเก่าหนองจอก โดยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในประเทศดีขึ้น และแพร่กระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนต่างๆ รวมทั้งภายในตลาดเก่าหนองจอก ทำให้มีสินค้าและผู้คนที่เข้ามาในตลาดมีหลากหลายมากขึ้น ในยุคนี้จึงได้มีการขยายและต่อเติมอาคารเพิ่มมากขึ้นในบริเวณทางทิศใต้ของอาคารเรือนแถวไม้ชุดเดิม โดยการสร้างอาคารขึ้นใหม่บริเวณริมฝั่งคลองแสนแสบ ซึ่งรูปแบบของอาคารยุคนี้ยังคงเหมือนกับยุคก่อนหน้า กล่าวคือ มีการก่อสร้างอาคารเรือนแถวไม้ริมฝั่งคลองเพิ่มขึ้น ตั้งคู่ขนานไปกับเรือนแถวชุดเดิม ที่มีขนาดความสูงตัวเรือนสองชั้น ทำให้เส้นทางสัญจรสาธารณะที่มีอยู่เดิมถูกปิดล้อมด้วยพื้นที่ส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามทางเดินนี้ก็ยังใช้เป็นเส้นทางสาธารณะ และเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายเหมือนเช่นเดิม ซึ่งผู้ที่ครอบครองอาคารบริเวณริมฝั่งคลองจะเป็นเจ้าของเดียวกับอาคารที่ตั้งอยู่บนฝั่ง อาคารวางตัวในรูปแบบที่หันหน้าเข้าหากัน นอกจากนี้ยังได้มีการต่อเติมทางเดินที่ทำจากวัสดุไม้เพื่อเชื่อมเรือนทั้งสองและใช้ประโยชน์สำหรับการเดินไปมาหาสู่กันระหว่างคนในครอบครัวในยามวิกาล อีกทั้งทางเชื่อมดังกล่าวยังเอื้อประโยชน์ต่อการขนย้ายสิ่งของในช่วงเวลาที่เกิดอุทกภัยบริเวณตลาดอีกด้วย (มนัทธ เหมพัฒน์, 2548) (ขวัญจิตร ประเสริฐศรี, สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2557) (รูปที่ 3)

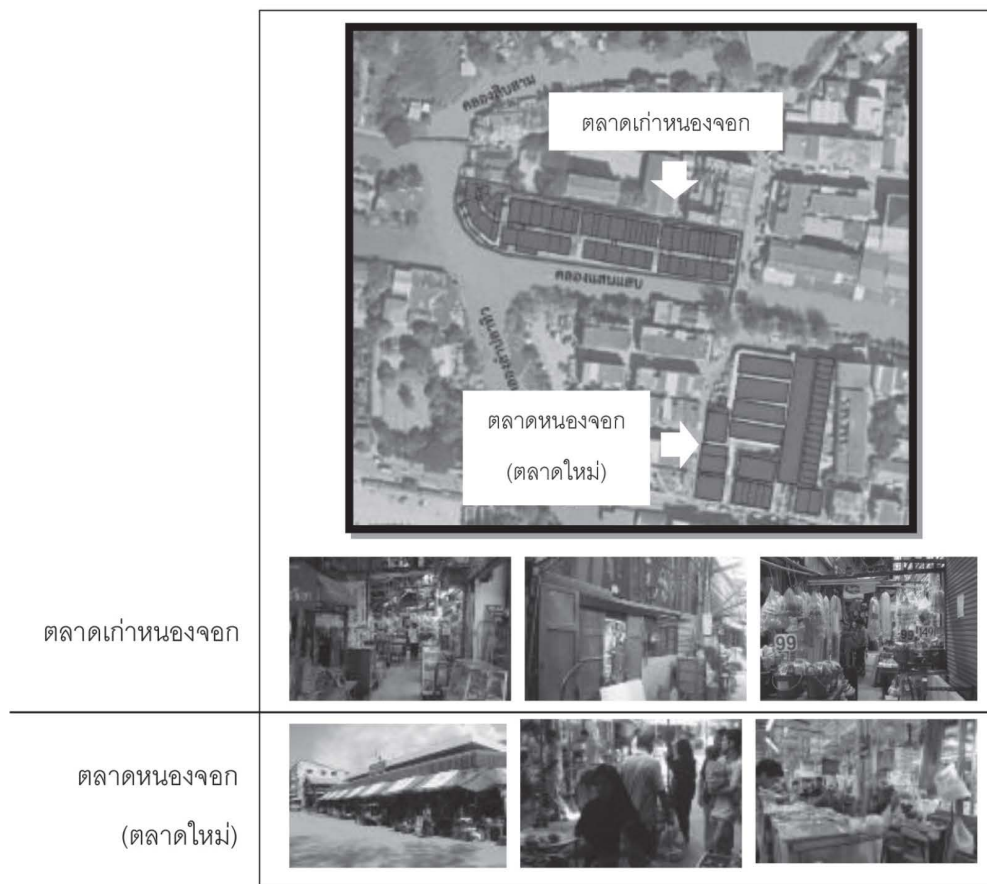

รูปที่ 3 ลักษณะอาคารเรือนแถวที่สร้างขึ้นริมฝั่งคลอง
ที่มา: จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจโดยผู้วิจัย, 2557

ในยุคนี้พบว่า ความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าได้เข้ามาสู่บริเวณตลาดเก่าหนองจอกมากขึ้น เนื่องจากมีการพัฒนาเรื่องขึ้นใช้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น มีการใส่ใบพัดและเครื่องยนต์ประกอบกับลำเรือ ฯลฯ ประกอบกับได้มีกิจการเรือเมล์โดยสารของนายเลิศ เศรษฐบุตร เข้ามาให้บริการบริเวณตลาดเก่าหนองจอก (สัญญาลักษณ์ เทียนถนอม, 2545) ทำให้การสัญจรเข้าถึงพื้นที่ตลาดเกิดความคล่องตัว จากผู้คนสัญจรผ่านไปมามากขึ้น ตลาดเก่าหนองจอกกลายเป็นศูนย์กลางการค้า และการสัญจรทางน้ำที่สำคัญของบริเวณชุมชนหนองจอก และจากความสะดวกสบายในการสัญจรและการเข้าถึงพื้นที่ที่สะดวกขึ้น ส่งผลให้ผู้คนในยุคนี้หันมาประกอบอาชีพค้าขายกันเป็นจำนวนมาก มีการเปิดร้านค้าที่หลากหลายภายในตัวตลาด นำความเจริญเข้ามาสู่พื้นที่ ส่งผลให้คนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และจากการที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้นนี้ ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในตลาดเก่าหนองจอก ได้ร่วมกันสร้างศาลเจ้าปู่เจ้าทวดขึ้น แล้วเสร็จประมาณ พ.ศ. 2546 พร้อมกับโรงเรียนหนองจอกกงลิบฮั่วเคียว (วาริน แซ่ตั้ง, สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2556) เพื่อเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่ลูกหลานของคนในตลาด รวมทั้งคนที่อยู่อาศัยบริเวณโดยรอบ ซึ่งศาลเจ้าปู่เจ้าทวดที่สร้างขึ้นมานั้น นับว่าเป็นสถานที่ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของในตลาดเก่าหนองจอกได้เป็นอย่างดี

3.3 ยุคชบเซาของตลาดเก่าหนองจอก (พ.ศ. 2500 - ปัจจุบัน พ.ศ. 2557)

เนื่องจากการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เข้ามาในบริเวณชุมชนหนองจอกมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบก เกิดการถมดิน สร้างถนนบุริกรรมย์ รวมถึงการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนออกจากชุมชนเดิมตามแนวคลอง และขยายตัวไปตามแนวถนน (Road Linear Settlement) (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536) ที่มีการสร้างขึ้นใหม่มากขึ้น โดยมีการเปลี่ยนพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ ทุ่งนา มาเป็นพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่จอดรถ มีการสร้างสะพานข้ามคลองแสนแสบทั้งสองฝั่งคลอง รวมทั้งมีการสร้างเส้นทางถนนในการเข้าถึงบริเวณพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก โดยในช่วงเวลานี้พบว่า มีการถมคลองแสนแสบบางส่วนเพื่อสร้างเป็นถนนบุริกรรมย์ โดยถนนสายนี้ตัดผ่านบริเวณปากทางเข้าตลาดเก่าหนองจอก ซึ่งเป็นถนนที่ได้มีการตัดขึ้นใหม่เชื่อมต่อกับถนนเชื่อมสัมพันธ์ที่ตัดผ่านบริเวณตลาดหนองจอก (ตลาดใหม่) ส่วนถนนภายในตลาดเก่าหนองจอกนั้นยังคงมีขนาดเล็ก ผู้คนจึงไม่สะดวกในการใช้พาหนะในการเข้าถึงภายในตลาด (ขวัญจิตร ประเสริฐศรี, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2557) (รูปที่ 4) ส่วนบริเวณภายในตลาดเก่าหนองจอกยังคงมีอาคารบ้านเรือนตั้งขนานกับคลองแสนแสบดั้งเดิมและไม่ได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น มีการขยายถนนบุริกรรมย์ รวมทั้งมีการสร้างสะพานคอนกรีตข้ามคลองแสนแสบเชื่อมสองฝั่งคลองขึ้น (รูปที่ 5) ทำให้เรือยนต์โดยสารขนาดใหญ่ไม่สามารถแล่นผ่านบริเวณตลาดเก่าหนองจอกเหมือนกับยุคก่อนๆ ได้ ด้วยเหตุนี้การเข้าถึงพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอกจึงไม่สะดวกดังเดิม ส่งผลให้ผู้คนบางส่วนเริ่มอพยพย้ายถิ่นฐานไปตั้งอาคารบ้านเรือนตามแนวถนนแทน รวมถึงมีการปิดตัวของร้านค้าส่งผลให้ตลาดเก่าหนองจอกเกิดความซบเซา แต่อย่างไรก็ตามในยุคนี้ ก็ได้มีการปรับปรุงและต่อเติมอาคารเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากอาคารที่มีอยู่เดิมมีการใช้งานมานานจึงมีสภาพที่ค่อนข้างทรุดโทรมเป็นอย่างมาก

รูปที่ 4 บริเวณตลาดเก่าหนองจอกและตลาดหนองจอก (ตลาดใหม่)
ที่มา: จากการสำรวจโดยผู้วิจัย, 2557

รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่บริเวณตลาดเก่าหนองจอก
ที่มา: กรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม

[illegible]

ที่มา: จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจโดยผู้วิจัย, 2557

Vol. 19

4. การอภิปรายผล การวิจารณ์และสรุป ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าหนองจอก รวมถึงการนำข้อมูลทั้งจากการลงพื้นที่สำรวจ และการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลาดเก่าหนองจอก มาประกอบการพิจารณาเพื่อสร้างความเข้าใจ และนำมาสู่การวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของพื้นที่ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยสามารถสรุปปัญหาของตลาดเก่าหนองจอกได้ ดังนี้

4.1 ปัญหาทางด้านกายภาพ เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพื้นที่ พบว่าภายในตลาดเก่าหนองจอกมีปัญหาทางด้านกายภาพที่เห็นได้อย่างชัดเจนและได้เป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ การทรุดโทรมของอาคาร ความไม่สอดคล้องกันของรูปแบบอาคาร ทางเดินเท้ามีสภาพเสื่อมโทรม การรुकล้ำทางเดินเท้า ทรศณะอุจาด และความเสื่อมโทรมของคลองแสนแสบ เป็นต้น (รูปที่ 7)

- การทรุดโทรมของอาคาร เรือนแถวไม้บางหลังภายในตลาดเก่าหนองจอกที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน มีอายุกว่า 100 ปี เนื่องจากสร้างขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นั้น ได้เกิดความทรุดโทรมผุพังลงไปมาก สาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การขาดการบำรุงหรือซ่อมแซม อีกทั้งอาคารบางหลังยังถูกปล่อยทิ้งร้าง ไม่มีผู้อยู่อาศัย โดยอาคารส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในยุคเก่า คือ อาคารเรือนแถวที่สร้างขนานไปกับแนวคลองแสนแสบ ขนาดความสูงสองชั้น มีโครงสร้างอาคารเป็นไม้ แต่มีสภาพที่ทรุดโทรมเป็นอย่างมาก

- ความไม่สอดคล้องกันของรูปแบบอาคาร เนื่องจากการปรับปรุงอาคารบางหลังที่มีสภาพทรุดโทรม ซึ่งใช้โครงสร้างเหล็กและคอนกรีตแทนโครงสร้างไม้ที่เป็นลักษณะดั้งเดิม โดยสร้างขนานหรือแทนที่ หรือปะปนไปกับอาคารที่มีลักษณะเป็นอาคารเรือนแถวไม้ชุดเดิม ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกันหรือขัดแย้งของรูปแบบของสถาปัตยกรรมสมัยเก่าและสมัยใหม่ภายในตลาดเก่าหนองจอก อีกทั้งยังทำให้คุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นอาคารเรือนไม้เก่าแก่ของตลาดเก่าชุมชนเริ่มน้ำเริ่มหมดไป

- ทางเดินเท้ามีสภาพเสื่อมโทรม ทางเดินเท้าภายในตลาดเก่าหนองจอกมีลักษณะเป็นเส้นตรงที่แบ่งกันระหว่างอาคารเรือนแถวไม้ที่ตั้งริมฝั่งคลองแสนแสบกับอาคารเรือนแถวที่ตั้งอยู่บนฝั่ง ในปัจจุบันทางเดินเท้ามีสภาพที่เสื่อมโทรมลง คือ มีรอยแตกร้าวของพื้นคอนกรีตเป็นวงกว้าง ซึ่งอาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ที่ใช้งานได้

- การรुकล้ำทางเดินเท้า การตั้งสินค้าบริเวณด้านหน้าของอาคารที่รुकล้ำเข้ามาในบริเวณพื้นที่ทางเดินเท้า ส่งผลให้การสัญจรบริเวณทางเดินเท้า และการขนส่งสินค้าต่างๆ เกิดความไม่สะดวก โดยพบว่าแต่เดิมทางเดินเท้าภายในตลาดมีขนาดความกว้างประมาณ 1.30 เมตร ก็เหลือความกว้างเพียง 0.50 เมตร ประกอบกับการสร้างผนังกันน้ำบริเวณด้านหน้าอาคารบางหลัง ทำให้ทางเดินที่เป็นพื้นที่สาธารณะแคบลง ด้วยเหตุนี้การเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าของผู้คนภายในตลาด และจากที่อื่นๆ จึงทำได้ยาก

- ทรศณะอุจาด ในปัจจุบันบรรยากาศภายในตลาดเก่าหนองจอกพบว่า มีการติดตั้งป้ายโฆษณา และโปสเตอร์ที่โดดเด่นบนผาผนังด้านหน้าของตัวอาคาร ทำให้เกิดทรศณะอุจาดที่ไม่น่ามองและขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมภายในตลาด รวมถึงการเชื่อมโยงสายไฟเข้าสู่บ้านเรือนภายในตลาดเก่าหนองจอก โดยการเดินสายไฟที่มีความสูงค่อนข้างต่ำ บดบังตัวอาคาร ประกอบกับสายไฟมีสภาพที่เสื่อมโทรม เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย รวมถึงมีการนำกระดาดหลังและสิ่งของไปพาดไว้บนสายไฟ ทำให้เกิดความไม่สวยงาม และไม่น่าเข้ามาเดินจับจ่ายซื้อสินค้าภายในตลาด

- ความเสื่อมโทรมของคลองแสนแสบ น้ำในคลองแสนแสบซึ่งเป็นคลองที่มีความสำคัญกับคนในตลาดเก่าหนองจอกในสมัยอดีตพบว่า ปัจจุบันมีสภาพที่เสื่อมโทรมลง น้ำในคลองลดน้อยลง น้ำค่อนข้างขุ่น มีสภาพที่น่าเสียจากขยะทั้งที่เป็นพลาสติก เศษอาหาร และครบน้ำมันลอยอยู่ในบริเวณคลองและเริ่มส่งกลิ่นเหม็น ซึ่งเป็นผลมาจากการทิ้งขยะและปล่อยน้ำเสียของคนภายในตลาดเก่าหนองจอก ลงสู่คลอง โดยไม่มีการบำบัดน้ำก่อนทิ้ง อีกทั้งการขาดความร่วมมือในการช่วยกันดูแลรักษาสภาพของน้ำในคลอง ส่งผลให้ทัศนียภาพโดยรอบของตลาดเก่าหนองจอกนั้นแย่งลง ไม่ดึงดูดใจคนอยากเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้า

ตารางที่ 2 ข้อเสนอแนะการพัฒนาทางด้านกายภาพทางด้านกายภาพ

สภาพปัญหาทางด้านกายภาพ	ข้อเสนอแนะ
1.) การทรุดโทรมของอาคาร	การปรับปรุงและซ่อมแซมอาคาร/ การปรับปรุงรูปแบบอาคารให้สอดคล้องกัน การอนุรักษ์และพัฒนาเรือนแถวไม้ตลาดเก่าหนองจอกที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไปต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร สำนักเขตหนองจอก กรมศิลปากร และกรมชลประทาน เป็นต้น โดยการพัฒนาอาคารในรูปแบบของโครงสร้างหลักที่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ดั้งเดิมของตลาดเก่า คือ อาคารที่ตั้งอยู่ริมฝั่งคลองควรใช้โครงสร้างไม้ และอาคารที่อยู่บนฝั่งริมถนนอาจผสมระหว่างการใช่วัสดุทั้งไม้ทั้งคอนกรีตและการตกแต่งด้านหน้าอาคารส่วนชั้นล่างให้เป็นเหมือนกับวัสดุไม้ เพื่อลดปัญหาความไม่สอดคล้องกันของรูปแบบอาคารเรือนแถวไม้ภายในตลาดเก่าหนองจอก
2.) ทางเดินเท้ามีสภาพเสื่อมโทรม	การปรับปรุงทางเดินเท้า สำหรับการปรับปรุงทางเดินเท้าภายในตลาดเก่าหนองจอก จะมีการดำเนินการทำให้สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ และการใช้งานของคนในปัจจุบัน คือ พัฒนาเส้นทางเดินเท้าให้มีความสม่ำเสมอของพื้นผิวมากยิ่งขึ้น โดยยังคงใช่วัสดุเป็นพื้นคอนกรีต รวมทั้งจะมีการเพิ่มเติมทางเดินเท้าบริเวณริมฝั่งคลองแสนแสบของบ้านที่อยู่ริมฝั่งคลอง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่สาธารณะให้แก่คนในตลาด
3.) การรुक้าทางเดินเท้า	การจัดระเบียบบริเวณทางเดินเท้า การจัดการกับการรुक้าทางเดินเท้า อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนที่เปิดร้านค้า โดยขอให้จัดวางสินค้าบริเวณหน้าร้านให้เป็นระเบียบและไม่กีดขวางทางเดินของคนภายในตลาด ซึ่งอาจมีการกำหนดขอบเขตการจัดวางสิ่งของ หรือการออกระเบียบข้อบังคับต่างๆ เพื่อควบคุมการใช้งานบนพื้นที่ เช่น การห้ามวางสิ่งของกีดขวางทางเดินสาธารณะเกิน 1 เมตร ฯลฯ
4.) ทรศนะอุจาด	การป้องกันและควบคุมทรศนะอุจาด จากปัญหาที่ก่อให้เกิดเป็นทรศนะอุจาดภายในตลาดเก่าหนองจอก ที่มีการติดป้ายโฆษณา และโปสเตอร์ที่ดูสะอาด และทำให้เกิดความไม่เหมาะสมต่อพื้นที่ จึงควรมีการจัดการการป้ายโฆษณา และโปสเตอร์ต่างๆ ให้มีความเหมาะสม กล่าวคือ ควรมีการกำหนดพื้นที่สำหรับการติดป้ายต่างๆ รวมทั้งควบคุมลักษณะของป้ายให้เหมาะกับรูปแบบอาคารเรือนแถวไม้เก่า
5.) ความเสื่อมโทรมของคลองแสนแสบ	การรณรงค์ให้คนช่วยกันดูแลรักษาสภาพน้ำในคลองแสนแสบ จากปัญหาการทิ้งขยะ และการปล่อยน้ำเสียลงสู่คลองแสนแสบของคนในตลาดเก่าหนองจอก ที่ส่งผลให้น้ำในคลองเน่าเสีย ดังนั้นจึงต้องมีการห้ามไม่ให้มีการทิ้งขยะลงในคลอง และเมื่อมีการปล่อยน้ำเสียก็ต้องมีการบำบัดน้ำก่อนทิ้ง โดยรณรงค์ให้คนภายในตลาดเก่าหนองจอกมีส่วนร่วม และมีส่วนดูแลน้ำในคลองซึ่งเป็นบริเวณบ้านของตนเอง เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นธุระของทุกคนที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษา รวมทั้งควรมีการปรับปรุงสภาพน้ำในคลอง โดยการเพิ่มระดับน้ำในคลอง เช่น การสูบน้ำจากแหล่งอื่นเข้ามาในคลอง หรือการเปิดประตูระบายน้ำจากประตูคลองสิบสาม

ข้อเสนอแนะการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากเศรษฐกิจ และการร่วมมือกันของผู้คนภายในตลาดกำหนดจะกลายเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ ที่น่าจะส่งผลให้การพัฒนาพื้นที่ตลาดกำหนดจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี ได้แก่

- การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการค้าและบริการ ความซบเซาของตลาดกำหนดเนื่องจากจากการปิดตัวของร้านค้าในตลาด ทำให้ไม่ค่อยมีกิจกรรมเกิดขึ้นภายในพื้นที่ อีกทั้งลักษณะทางกายภาพโดยรวมที่ไม่อำนวยในการประกอบกิจการร้านค้าเท่าที่ควร เช่น การท่อดูของอาคาร ทางเดินเท้ามีสภาพเสื่อมโทรม ฯลฯ ดังนั้นจึงควรมีการกระตุ้นให้เกิดการค้าและบริการ พร้อมกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ควบคู่กันไป เพื่อให้ตลาดกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประกอบกับการผลักดันให้เกิดกิจกรรมหมุนเวียนภายในตลาด คือ มีการจัดกิจกรรมหรือประเพณีที่สำคัญของตลาดกำหนด เพื่อทำให้เกิดรายได้แก่คนในตลาดกำหนด และน่าจะนำเศรษฐกิจที่ดีเข้ามาสู่ภายในตลาด

- การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ รณรงค์ประชาสัมพันธ์ตลาดกำหนดที่รับผิดชอบโดยสำนักงานเขตหนองจอก และหัวหน้าชุมชน รวมทั้งผู้คนภายในตลาดกำหนด โดยการแนะนำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับตลาดกำหนด ทั้งในเรื่องของเส้นทาง การเข้าถึงตลาด ความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมของอาคารเรือนแถวไม้ ผ่านทางสื่อต่างๆ การโฆษณาให้คนเข้ามาเที่ยวในตลาดกำหนด การลงเว็บไซต์แนะนำข้อมูลเกี่ยวกับตลาด การทำโปสเตอร์เชิญชวน การทำแผ่นพับบอกกล่าวข้อมูลเกี่ยวกับตลาดกำหนด และทำสื่อวีดิทัศน์ให้คนรู้จักและทราบถึงประวัติความเป็นมาของตลาด รวมทั้งเหตุผลที่จะเข้ามาเที่ยวในตลาดกำหนด เป็นต้น

- การรวมกลุ่มของคนภายในตลาดกำหนด จากการขาดความร่วมมือกันของคนในตลาดกำหนด มีการรวมกลุ่มของคนในตลาดน้อยมาก จึงทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือตลาดลดน้อยลง จึงควรมีการรวมกลุ่มของคนในตลาดขึ้น เช่น สหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ เพื่อการสร้างความสามัคคีของคนในตลาดกำหนด และยังมีประโยชน์คือ ช่วยให้คนในชุมชนสามารถร่วมกันคิดหรือผลิตสินค้าที่จะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตลาด เพื่อเป็นการเชิญชวนให้คนเข้ามาในตลาด เกิดแรงดึงดูดให้คนมาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้คนที่ว่างงานได้มีกิจกรรมและมีรายได้เข้าสู่ครัวเรือน พร้อมกับเป็นการสร้างกิจกรรมการค้าภายในตลาด โดยอาจจะให้มีหน่วยงานจากภาครัฐเข้ามาสนับสนุนการรวมกลุ่มของคนภายในตลาดให้มีความเป็นไปได้อย่างมากขึ้น

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการของตลาดกำหนดทางกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงความสำคัญของคน กิจกรรม และพื้นที่ของตลาดกำหนดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) ซึ่งหากจะมีการศึกษาครั้งต่อไป ควรจะเน้นรูปแบบของโครงการต่างๆ ที่ช่วยให้การพัฒนาพื้นที่ตลาดกำหนดมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดโบราณ (สำนักงานเขตหนองจอก, 2556) โครงการอนุรักษ์ตลาดโบราณ (นิธิ ลิศนันท์, 2544) ฯลฯ เพื่อจะได้มีความชัดเจนในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาให้เกิดความแตกต่างจากการพัฒนาในครั้งนี้ และที่สำคัญควรคำนึงถึงความเป็นตลาดกำหนดให้มากกว่าสมัยใหม่ ซึ่งเท่ากับเป็นการอนุรักษ์รูปแบบของตลาดชุมชนริมแม่น้ำโบราณเอาไว้เพื่อให้คนรุ่นลูกหลานสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเพ็ง และกฤตพร ห้าวเจริญ. (2554). ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทู้แบบ จังหวัดสมุทรสาคร. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 13, 88-96.
- ขวัญจิตร ประเสริฐศรี, สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2557
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2536). การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจจกร. (2542). การศึกษาที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. ในสารสาส์นสถาปัตย์ ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ ลิศนันท์. (2544). แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนริมน้ำคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยุทธ์ นตวชิการกุล, สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2557
- พงศกร กัลยานกุล. (2548). พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญพรรณ วิศิษฐาภกุล และกฤตพร ห้าวเจริญ. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดระแหง จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 16, 74-88.
- มนต์ เหมพัฒน์. (2548). การศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนแถวไม้ตลาดเก่าหนองจอกซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มนู วิลยะเพชร. (2520). การตั้งถิ่นฐานในชนบทของประเทศไทย. นครปฐม: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัฒนา ผลวัฒน์, สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2557
- วาริน แซ่ตั้ง, สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2556
- สัญญาลักษณ์ เทียนถนอม. (2545). ชีวประวัติห่านาที. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ไททรรศน์.
- สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2550). สายธารแห่งอดีต. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเขตหนองจอก. (2556). เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ.